

29 Δεκεμβρίου 2012

Μύθοι και αλήθειες για το «Ευαγγέλιο του Ιούδα»

Ορθοδοξία / Συνεντεύξεις

Ο Ομότιμος Καθηγητής της Καινής Διαθήκης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Γ. Γαλίτης φωτίζει τα μυστικά του Γνωστικισμού

Ο κ. Γεώργιος Γαλίτης είναι Ομότιμος Καθηγητής της Καινής Διαθήκης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επιπλέον ο κ. Γαλίτης έχει ασχοληθεί με την κοπτική γραμματεία και τους γνωστικούς, από τους οποίους προήλθε το «Ευαγγέλιο του Ιούδα». Είναι συνεπώς ένας από τους κατ' εξοχήν ειδικούς να μας μιλήσει για το βιβλίο για το οποίο τόσος θόρυβος γίνεται τις τελευταίες ημέρες. Ο κ. Καθηγητής μάς παραχώρησε τη συνέντευξη που ακολουθεί.

- Κύριε Καθηγητά, πολύς θόρυβος γίνεται τώρα τελευταία για την ανακάλυψη του «Ευαγγελίου του Ιούδα». Τι ακριβώς συμβαίνει; Είναι όντως τόσο σημαντική η ανακάλυψη αυτή;

«Σημαντικότερη είναι η ανακάλυψη! Όχι όμως με την έννοια που την αντιλαμβάνεται ο πολύς ο κόσμος. Είναι ένα σημαντικό κείμενο, που ενδιαφέρει πάρα πολύ τους ειδικούς επιστήμονες. Πρόκειται λοιπόν για ένα σημαντικό καθαρά επιστημονικό γεγονός».

- Εμείς γνωρίζουμε τα τέσσερα Ευαγγέλια. Δεν ενδιαφέρει τον κόσμο αν υπήρχε και ένα πέμπτο που για άγνωστους λόγους εξαφανίστηκε;

«Όχι ένα πέμπτο, αλλά πολλά άλλα «ευαγγέλια» έχουν γραφτεί. Τα τέσσερα τα ονομάζουμε «κανονικά», τα υπόλοιπα «απόκρυφα». Πολλά από τα απόκρυφα σώζονται – και είναι εύκολο να τα βρει κανείς και να τα διαβάσει, όπως κάνουν π.χ. οι επιστήμονες -, άλλα έχουν χαθεί, αλλά γνωρίζουμε την ύπαρξή τους».

- Το «Ευαγγέλιο του Ιούδα» γνωρίζουμε ότι υπήρχε;

«Βεβαιότατα! Το αναφέρει ο Ειρηναίος, επίσκοπος Λουγδούνου (σήμερα Λυών), το 180 μ.Χ. Καταλαβαίνετε τώρα γιατί είναι επιστημονικό γεγονός η ανεύρεση ενός τόσο παλιού κειμένου που το αναζητούσαμε και τώρα βρέθηκε, φυσικά όχι το πρωτότυπο κείμενο, που η συγγραφή του τοποθετείται 30-50 χρόνια νωρίτερα, αλλά ένα αντίγραφο του. Σημειωτέον ότι όλα τα απόκρυφα είναι ψευδεπίγραφα, δηλαδή τα έγραψε άλλος από εκείνον που αναφέρεται ως συγγραφέας».

- Δηλαδή πλαστοπροσωπία;

«Όπως θέλετε πείτε το: η πραγματικότητα είναι ότι αν κυκλοφορούσε το βιβλίο με το ασήμαντο όνομα του συγγραφέα του, δεν θα είχε την κυκλοφορία που θα είχε αν ως συγγραφέας του φερόταν ένας επώνυμος και δεν θα διαδίδονταν οι ιδέες του εύκολα».

- Ποιος ο λόγος της συγγραφής των αποκρύφων;

«Αλλά εγράφοντο για να καλύψουν ένα κενό στην αφήγηση των τεσσάρων ευαγγελιστών, π.χ. την παιδική ηλικία του Χριστού, όπου πρόκειται για προϊόντα φαντασίας, ευσεβούς ίσως, πάντως μυθοπλαστικής. Αλλά όμως γράφτηκαν για να διαδώσουν αιρετικές διδασκαλίες, κατά βάσιν γνωστικές».

- Δηλαδή;

«Ο γνωστικισμός ήταν μια κίνηση των πρώτων χριστιανικών αιώνων που ταλαιπώρησε φοβερά την Εκκλησία. Θεωρείται ότι πιο πολύ κινδύνευσε η Εκκλησία από τους γνωστικούς παρά από τους διωγμούς. Κατά βάση δεν ήταν μια ενιαία αίρεση ή θρησκεία. Ήταν μια πολύμορφη θρησκευτική κίνηση στο πλαίσιο του συγκρητισμού της εποχής, της τάσης δηλαδή αναμείξεως στοιχείων από διάφορες θρησκείες».

- Πού και πότε εμφανίστηκε ο γνωστικισμός;

«Δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος τόπος, ούτε ένας συγκεκριμένος ιδρυτής ή αρχηγός. Εμφανίστηκε σε πολλούς τόπους σχεδόν ταυτόχρονα, με διάφορους αρχηγούς. Έτσι, κάτω από την ίδια σκέπη στεγάζονταν πλήθος συστημάτων που έχουν τις ίδιες βασικές αρχές αλλά διαφέρουν στις λεπτομέρειες. Χρονικά πρώτος γνωστικός θεωρείται με πολλή βεβαιότητα ο αναφερόμενος στις Πράξεις των Αποστόλων Σίμων ο Μάγος. Εξάλλου, θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι υπήρχε και προ Χριστού γνωστικισμός, όταν όμως εμφανίστηκε ο χριστιανισμός, οι γνωστικοί πήραν την εικόνα του Χριστού και την ενέταξαν στο σύστημά τους».

- Ποιες ήταν οι βασικές διδασκαλίες τους;

«Κατά βάση ο γνωστικισμός δέχεται, επηρεασμένος από την ιρανική θρησκεία, δύο θεούς: τον αγαθό και τον κακό. Ο πρώτος είναι ο Υπέρτατος θεός, ο Μέγας Ενας κατά το «Ευαγγέλιο του Ιούδα». Ο άλλος είναι ο θεός δημιουργός. Έτσι προσπάθησαν να δώσουν απάντηση στο πρόβλημα του κακού στον κόσμο. Ο δημιουργός θεός είναι κατά τους γνωστικούς ο θεός της Παλαιάς Διαθήκης, των Ιουδαίων. Ο καλός θεός, ο Βάρβηλος κατά τους βαρβηλογνωστικούς, δημιουργεί όντα «δι' απορροής» από τον εαυτό του, τους «αιώνες». Ενας «αιώνας» είναι και ο Χριστός, που συνήθως διαστέλλεται από τον λυτρωτή Ιησού. Ο Χριστός ταυτίζεται στο «Ευαγγέλιο του Ιούδα» με τον Σηθ, τον γιο του Αδάμ, που στο υπ' όψιν ευαγγέλιο ονομάζεται Αδάμας. Οι γνωστικοί που τιμούσαν τον Σηθ ονομάζονται σηθιανοί. Κάθε αντίσταση κατά του κακού θεού είναι επαινετή για τους γνωστικούς. Έτσι, μια ομάδα γνωστικών, οι «οφίτες», τιμούσαν τον όφι που παραπλάνησε τον Αδάμ και την Εύα, άλλοι τιμούσαν τον Κάιν, οι «καναίτες», και άλλοι τον Ιούδα, που βοήθησε τον Χριστό να απαλλαγεί από το σώμα Του και να επιστρέψει στον κόσμο του Βαρβήλου, από όπου ήλθε. Στο «Ευαγγέλιο του Ιούδα» ο δημιουργός θεός ονομάζεται Σάκλας, λέξη που σημαίνει στα αραμαϊκά ανόητος (για τους γλωσσολόγους: μήπως η λέξη σχετίζεται με σχεδόν ομόηχη ελληνική;). Ο καλός θεός θέτει μέσα στον κάθε άνθρωπο έναν θείο σπινθήρα, που πρέπει αυτός να ανακαλύψει».

- Με ποιον τρόπο;

«Με τη γνώση κάποιων μυστικών, που τα γνωρίζουν οι γνωστικοί. Ο Χριστός αποκάλυψε αυτά τα μυστικά, οι Απόστολοι δεν τα κατάλαβαν και τα διέστρεψαν, και ο μόνος που τα κατάλαβε ήταν ο Ιούδας, όπως επίσης και ο Παύλος, που ήταν έξω από την ομάδα των Δώδεκα».

- Και ποια ήταν αυτά τα μυστικά;

«Μα, η διδασκαλία των γνωστικών!».

- Δηλαδή παραμύθια, πλήρης διαστροφή της χριστιανικής διδασκαλίας.

«Ακριβώς. Κατά τον χριστιανισμό, ο Χριστός ήλθε για να σώσει τον άνθρωπο με τον σταυρικό Του θάνατο. Κατά τους γνωστικούς, αρκεί η γνώση των μυστικών, δηλαδή της διδασκαλίας τους, για να σωθεί ο άνθρωπος».

- Και πού τα ξέρουμε εμείς όλα αυτά; Πώς γνωρίζουμε τη διδασκαλία των γνωστικών;

«Κατ' αρχήν, μέχρι πριν από εξήντα περίπου χρόνια, τα γνωρίζαμε ως επί το πλείστον από τους λεγόμενους αντιαιρετικούς συγγραφείς. Αυτοί κυρίως είναι ο Ειρηναίος, επίσκοπος Λουγδούνου (η σημερινή Λυών), που έζησε τον 2ο αιώνα, ο Επιφάνιος Κύπρου τον 4ο αιώνα, καθώς και ο σχεδόν σύγχρονός του Πορφύριος, μη χριστιανός, που έγραψε τη βιογραφία του δασκάλου του, νεοπλατωνικού φιλοσόφου Πλωτίνου. Επί τη βάση αυτών μπορέσαμε να ανασυνθέσουμε ένα σύστημα της διδασκαλίας των γνωστικών, που όμως στηριζόταν σε εξωτερικές μαρτυρίες. Ελειπαν κείμενα των ιδίων των γνωστικών, γι' αυτό και πολλοί θεωρούσαν ότι οι αντιαιρετικοί συγγραφείς ήταν προκατειλημμένοι και αδικούσαν τους γνωστικούς. Μετά όμως το 1850 τα πράγματα άλλαξαν με την εύρεση δύο χειρογράφων, που περιείχαν τέσσερα γνωστικά συγγράμματα, μεταξύ αυτών το ευαγγέλιο της Μαρίας (Μαγδαληνής) και το απόκρυφο (ευαγγέλιο) του Ιωάννη. Η μεγαλύτερη όμως ανακάλυψη, εφάμιλλη της ανακάλυψης των χειρογράφων της Νεκράς Θαλάσσης, ήταν η σύγχρονή της (1947) εύρεση μιας ολόκληρης βιβλιοθήκης με 48 συγγράμματα στο Nag Hammadi της Αιγύπτου, το αρχαίο Χηνοβόσκιο, εκεί όπου ο άγιος Παχώμιος ίδρυσε το πρώτο κοινόβιο. Η ανακάλυψη αυτή πλούτισε τις γνώσεις μας για τον γνωστικισμό και επιβεβαίωσε τις αντιλήψεις των Πατέρων της Εκκλησίας για την επικινδυνότητά τους ώστε να θεωρείται πλέον ότι οι Πατέρες τούς φέρθηκαν κιόλας με πολλή... ευγένεια».

- Ωστε δεν είναι μόνον τα τέσσερα Ευαγγέλια που γνωρίζουμε στα οποία προσθέτουμε και το του Ιούδα.

Αναφέρατε και άλλα δύο. Μήπως υπάρχουν και άλλα απόκρυφα;

«Βεβαίως! Και όχι μόνον ένα και δύο ακόμη! Υπάρχει πρώτα το λεγόμενο Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου. Αυτό αναφέρεται στα πρώιμα γεγονότα της ιστορίας του Ιησού και της μητέρας Του: Εισόδια της Θεοτόκου στον ναό, γέννηση του Ιησού κτλ.».

- Άλλα ευαγγέλια;

«Υπάρχει το κατά Πέτρον ευαγγέλιο· το κατά Αιγυπτίους· το καθ' Εβραίους· το ευαγγέλιο του Νικοδήμου· του Ψευδο-Ματθαίου...».

- Γιατί Ψευδο-;..

«Γιατί είναι ψευδεπίγραφο· ο συγγραφέας του θέλησε να υποκαταστήσει το γνήσιο, το κανονικό του Ματθαίου, όπως και το απόκρυφο του Ιωάννου που αναφέραμε. Ανάμεσα στα 48 συγγράμματα του Nag Hammadi βρέθηκε και ένα ευαγγέλιο κατά Φίλιππον, ένα κατά Θωμάν και ένα ευαγγέλιο της Αληθείας. Βλέπετε, θέτοντας τις διδασκαλίες τους υπό την αυθεντία προσώπων που τιμούσαν οι Χριστιανοί, διέδιδαν οι γνωστικοί ευκολότερα τις ιδέες τους».

- Ποιος όρισε τα τέσσερα Ευαγγέλια που έχουμε ως γνήσια;

«Τα τέσσερα Ευαγγέλια (κατά Ματθαίον, Μάρκον, Λουκάν, Ιωάννην) γράφτηκαν ήδη τον 1ο αιώνα: ο Μάρκος τα έτη 65-70 μ.Χ., οι Ματθαίος και Λουκάς γύρω στα 70, ο Ιωάννης στο τέλος του 1ου αιώνα. Όταν εμφανίστηκαν τον 2ο αιώνα τα άλλα ευαγγέλια, η Εκκλησία θέλησε να προφυλάξει τους πιστούς της και καθόρισε τα λεγόμενα «κανονικά»».

- Βάσει ποιων κριτηρίων;

«Τα κριτήρια ήταν η αποστολική τους προέλευση, η αδιάκοπη παράδοση και αποδοχή τους και η θέση τους μέσα στη ζωή της Εκκλησίας. Μη λησμονούμε ότι τα Ευαγγέλια δεν είναι για την Εκκλησία όπως οιαδήποτε άλλα βιβλία. Η Εκκλησία τα θεωρεί θεόπνευστα, γιατί από την αρχή της συγγραφής τους αδιάλειπτα πιστεύει και βεβαιώνει ότι αυτά εκφράζουν απολύτως την πίστη της. Εξάλλου, γι' αυτό τα ονόμασε ευαγγέλια: γιατί περιέχουν και κηρύσσουν το ευ-αγγέλιο, την καλή αγγελία, ότι ο Χριστός είναι ο Θεός που έγινε άνθρωπος για να σώσει τον κόσμο. Η ουσία τους δεν είναι τα ιστορικά στοιχεία που περιέχουν, αλλά το μήνυμα ότι ο Κύριος του κόσμου εισέβαλε στην ιστορία και έγινε άνθρωπος για να σώσει τον άνθρωπο. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η ριζική αντίθεσή τους με τα γνωστικά ευαγγέλια».

- Ενώ κατά τα γνωστικά ευαγγέλια, και ειδικότερα το «Ευαγγέλιο του Ιούδα», ποιος είναι ο Χριστός;

«Μια φράση του «Ευαγγελίου του Ιούδα» είναι χαρακτηριστική· λέει ο Ιησούς στον Ιούδα: «Αλλά εσύ θα τους υπερβείς όλους αυτούς. Γιατί εσύ θα θυσιάσεις τον άνθρωπο που με ενδύει» (εδάφιο 57). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαρχίας των γνωστικών: άλλος ο Ιησούς, άλλος ο άνθρωπος που τον ενδύει. Ο Ιούδας θα φονεύσει τον άνθρωπο, που είναι το ένδυμα του Ιησού, για να μπορέσει ο Ιησούς να επιστρέψει στον κόσμο του Βαρβήλου. Ο Ιούδας γνώριζε το μυστικό του Ιησού: «Γνωρίζω ποιος είσαι και από πού έρχεσαι. Κατάγεσαι από τον αθάνατο κόσμο του Μπάρμπελο» (ελληνικά: του Βαρβήλου, εδάφιο 35). Κι ο Ιησούς, στην ερώτηση του Ιούδα: «Γιατί με ξεχώρισες για αυτή τη γενεά;» απαντά: «Εγώ μπορώ να σε διδάξω για τα μυστήρια, που κανένα πρόσωπο δεν έχει ποτέ δει» (εδάφ. 47)».

- Τελικά μου φαίνεται ότι όλα αυτά είναι αποκυήματα της φαντασίας.

«Όπως όλο το οικοδόμημα του γνωστικισμού. Η αχαλίνωτη μυθοπλασία του δημιούργησε ένα σύστημα για το οποίο οι ειδικοί μελετητές εκπλήσσονται».

- Το «Ευαγγέλιο του Ιούδα» δεν το έγραψε ο Ιούδας;

«Πότε πρόφτασε να το γράψει; Αφού αμέσως μετά την προδοσία αυτοκτόνησε. Εξάλλου, όπως είπαμε, υπάρχουν πολλά στοιχεία που πείθουν ότι πρέπει να γράφτηκε γύρω στο 150 μ.Χ. Ακούστε μια φράση από το «Ευαγγέλιο του Ιούδα»: «Μια ημέρα ήταν με τους μαθητές του στην Ιουδαία και τους βρήκε συγκεντρωμένους μαζί να κάθονται σε ευσεβή προσήλωση. Όταν πλησίασε τους μαθητές του, συγκεντρωμένους και καθισμένους και να προσφέρουν την προσευχή της ευχαριστίας πάνω στον άρτο, αυτός γέλασε. Οι μαθητές είπαν σ' αυτόν, Κύριε, γιατί γελάς με την προσευχή μας της ευχαριστίας;» (εδάφ. 33-34). Τέτοιο πράγμα

δεν μπορεί να έγινε ενόσω ζούσε ο Χριστός, αφού την Ευχαριστία την παρέδωσε στον Μυστικό Δείπνο. Η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας, η θεία λειτουργία θα λέγαμε απλά, άρχισε να τελείται μετά την Ανάσταση».

- Κλείνοντας τη συνέντευξη αυτή, τι θα θέλατε να πείτε στους αναγνώστες μας;

«Θα ήθελα να πω αυτό που είπα και στην αρχή: πρόκειται για μια μεγάλη ανακάλυψη, που όμως αφορά μόνον τους ειδικούς, γιατί πλουτίζει τις γνώσεις μας για τους γνωστικούς. Δεν έχει να κάνει με τα γνήσια Ευαγγέλια, με την Εκκλησία, με τη χριστιανική πίστη. Μιλάει για κάποια πρόσωπα, που τα ονομάζει Χριστό και Ιούδα, που όμως δεν έχουν καμία σχέση με τον Ιησού Χριστό και τον Ιούδα της ιστορίας και του χριστιανισμού. Δεν περιέχει κανένα ίχνος ιστορικότητας. Εντάσσεται στο πλαίσιο της μυθοπλασίας και χρησιμοποιείται πιθανόν από ορισμένους, παραμονές του Πάσχα, για άλλους σκοπούς, όπως πριν από ένα-δύο χρόνια συνέβη με την άλλη απίθανη μυθοπλασία, του «Κώδικα Da Vinci», ή παλαιότερα όταν βρέθηκαν τα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης, που ήταν όντως η ανακάλυψη του αιώνα, για την οποία είχαν πει τότε πολλοί ότι θίγεται ο χριστιανισμός. Και τα μεν χειρόγραφα τα τοποθέτησε η επιστημονική έρευνα στη σωστή τους βάση, ο δε χριστιανισμός παρέμεινε ακλόνητος. Με το ίδιο πρίσμα πρέπει να δει κανείς και το «Ευαγγέλιο του Ιούδα»».

- Σας ευχαριστώ πολύ για όσα διαφωτιστικά μάς είπατε.

«Και εγώ σας ευχαριστώ πολύ».

Εφημερίδα «Το Βήμα» (16/04/2006)

<http://bit.ly/12IBgQd>